

Інтерактивні форми роботи в позаурочний час

Станіславська Г.П.

СИМВОЛИ УКРАЇНИ

ВІНОЧОК

1–4 класи

Посібник для вчителя

- Вірші
- Легенди
- Пісні
- Загадки
- Прислів'я
- Приказки

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 372.4(078)
ББК 74.200.25
С37

Серія «Інтерактивні форми роботи в позаурочний час»
заснована 2010 року

Серія «Світ малого українця» заснована 2006 року.
Автор інтегрованої технології «Світ малого українця» —
член Національної спілки письменників України
Чумарна Марія Іванівна

Виховний проект «Колом сонечко іде»
За загальної редакцією директора
авторської школи «Тривіта» м. Львова
Станіславської Галини Петрівни

Символи України: Віночок. 1—4 класи : Посібник для вчителя /
С37 упор. Г.П. Станіславська. — Тернопіль : Навчальна книга —
Богдан, 2012. — 80 с. — (Серія «Інтерактивні форми роботи в по-
заурочний час»).

ISBN 978-966-10-1754-1 (серія)
ISBN 978-966-10-1166-2

Посібник містить цікаві матеріали про український віночок та квіти, що влітають у нього. Про це йдеться в бесідах, легендах, переказах, піснях, віршах, загадках, прислів'ях та приказках, що подані у виданні.

Адресований учителям початкової школи, вихователям, класним керівникам, батькам та учням, а також усім, хто цікавиться українською культурою.

ББК 74.200.25
УДК 372.4(078)

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-1754-1 (серія)
ISBN 978-966-10-1166-2

© Навчальна книга — Богдан,
майнові права, 2012

ВСТУП

Культура нашого народу незвичайна, унікальна. До нашого часу збереглося багато свят, звичаїв, обрядів, і майже в кожному почесне місце займають квіти. Квіти супроводжують людину від народження.

У першу купіль, наприклад, кладуть різні духмяні квіти.

У купіль хлопчика додають любисток, щоб довго жив; чорнобривці, щоб був чорнобривим.

У купіль дівчинки кладуть ромашку, щоб личко рум'яніло; калину, щоб красивою росла; любисток, щоб була люб'язною.

Та особливого символічного значення набувають квіти, які влітають у вінок. Вінок здавна вважали оберегом і “знахарем душі”, а тому його плетіння — то своєрідна наука. Потрібно знати, з яких квітів і коли плести, яке зілля з яким поєднувати і для чого воно призначається.

Такі цікаві і барвисті наші звичаї та вірування, тому не цураймося свого та вміймо мудро жити з природою.

☞ УКРАЇНСЬКИЙ ВІНОЧОК ☜

Український віночок... Оспіваний у піснях, оповитий легендами та переказами, опоеетизований майстрами пензля і слова, він був і є одвічним символом добра та надії. Віночок — це плетене коло із квітів, листя, гілок.

Український вінок символізує життя і кохання, може визначити долю людини.

На косах дівочих —
барвистий віночок.
А у віночку —
дванадцять квіточок.
Всі цвіти
значення мають своє:
волошка — це ніжність,
ромашка — кохання несе,
безсмертник — здоров'я віщує,
калина — красу дарує...
І всі оберегом
для дівчини є.
А стрічечок,
як цих квіточок,
на косах дівочих
яскравий рядочок.

Український віночок — дівочий оберіг

Напевне, кожна з нас, жінок — а нині мам, бабусь, дорослих добродійок, — у дитинстві плела вінки. Чи з жовтих кульбаб, цвіту конюшини і ромашок, чи кленових листочків, а часом — і з лісових чи лугових квітів.

Та чи усвідомлюємо те, що цей звичай прийшов до нас із сивої давнини?

Дослідження вчених показали, що в Україні використання рослин, в першу чергу квітів та листя, як прикрас було прадавньою традицією. Дикоростучі та садові квіти — улюблена, широко поширена прикраса для волосся українських дівчат; квіти закріплювали на волоссі, втикали під стрічку-пов'язку, в косу або під хустку в будні дні, а особливо на свята. Найбільшою популяр-

ністю користувалися червоні маки, чорнобривці, мальви, рожі, волошки — “васильки”, ромашки, барвінок, безсмертник, а восени — різних кольорів жоржини.

Квіти приваблювали своєю свіжістю та духмяністю, а також були символом краси, молодості, чарівності — таких бажаних рис для кожної дівчини. З квітів плели вінки, які в центральних областях називали ще “теремки”, “надбрівники”. Художні принципи плетення вінків та їхні форми склалися в процесі творення самих виробів. Прикраси з доступних природних матеріалів (живих або штучних квітів, плодів та листя рослин, вовняних ниток домашнього або фабричного виробництва, гладкофарбованих та орнаментованих стрічок, пір'я, мушель тощо) використовувала практично кожна українська дівчина у своєму вбранні. Більшість з них не мали великої матеріальної цінності. Лише завдяки красі своїх природних форм і кольорів, податливості до плетіння, нанизування, в'язання, драпірування та продуманому застосуванню в ансамблі вбрання вони набирали вагомого естетичного звучання.

Віночки з роду-віку були неодмінною ознакою українського національного строю і зустрічалися в кожній українській хаті. А скільки звичаїв, обрядів, ритуалів, магічних знаків, повір'їв пов'язано з вінками!

Символіка квітів та стрічок

СИМВОЛІКА КВІТІВ. Усі квіти, з яких плели віночки-обереги, мають лікувальні властивості. Це ружа, деревій, барвінок, безсмертник, цвіт вишні та яблуні, мальва, півонія, любисток, волошка, ромашка, хміль, мак — і кожна з них наділена певним значенням.

• Найпочесніше місце у вінку належало деревію. Ці дрібненькі біленькі квіточки здалеку нагадують велику квітку, яку в народі називають деревцем. Коли квіти перецвітають, вітер розносить їхнє насіння далеко-далеко. Та хоч би де проросла ця рослинка, вона завше

деревій

Із зеленого вівса
цілі дні і ночі
дивляться у небеса
темно-сині очі. *(Волошки)*

На просторах поля золотого
сині зірочки тремтять.
Мов шматочки неба голубого
виграють, виблискують, горять. *(Волошки)*

Блакитні оченята
із жита виглядають.
Хоч квіточки ці люблять,
та з поля виганяють. *(Волошки)*

У матінки-квіточки
лиш блакитні діточки.
З жита виглядають,
літечко вітають. *(Волошки)*

Сині зірочки, пухнасті,
виглядають з жита,
мов веселі оченята.
Як їх не любити! *(Волошки)*

Повна діжка жита п'ятачком покрита. *(Мак)*

В житечку зеленім
факели вогненні.
Цілий день собі горять,
з сонечком лягають спать. *(Маки)*

Стебельце — шорстка драбинка,
у серединці — чорна вуглинка,
пелюстки блискучі, як лак.
Це квітує червоний... *(мак)*.

Запалали в чистім полі
квіти гарні, всі червоні.
То палає влітку так
польовий червоний... *(мак)*.

Стоїть півень на току
в червоному ковпаку. *(Мак)*

Стоїть дуб, повен круп,
шапочною прикритий,
гвіздочком прибитий. *(Мак)*

Стоїть при дорозі на одній нозі,
голова мала, а в ній — тьма. *(Мак)*

Стоїть тичка, на тичці — капличка,
а в середині повно людей. *(Мак)*

На городі тичка, а на тичці капличка.
Без вікон, без дверей, а в ній людей без числа.
(Мак)

Виросли у лузі
сестрички маленькі,
очки золоті,
а вії — біленькі. *(Ромашки)*

Квітка гарненька,
із сонечком схожа —
краї біленькі,
серединка жовта. *(Ромашка)*

Я на сонце дуже схожа —
золотиста, ніжна, гожа.
Я щоранку розквітаю,
промінцями всіх вітаю.
Відгадати вам не важко,
що за квітка я? *(Ромашка)*

Та це далеко не весь перелік обрядів, коли без віночка не обійтись. У сумну хвилину прощання з дорогою людиною ми знову звертаємося до рідного оберега — віночка. Висушені віночки, освячені на свята у церкві, ніхто ніколи не викидає — їх зберігають якраз для такого моменту. Щоб захистити людину і в потойбічному житті, до труни вкладають суше освячене зілля, вінки.

А от віночок з живих квітів плетуть для померлої дівчини. Його несуть на вишитому рушнику перед похоронною процесією, перед домовиною дівчини. Це означає, що свій вінець покійна віддає Богові.

А ще віночок — це знак шани героям чи померлим. Здавна наші українські хрести прикрашають вінками та рушниками. У пісні співають:

Там хоронили мою
любу, кохану і милу,
синій віночок з волошок
виплели їй на могилу.

Чи як у цій пісні:

Чи чули казку про незабудку,
що на могилі цвила собі
серед конвалій в тузі і смутку,
в вінку, що висить тут на хресті.
А незабудка — це цвіт недолі,
тому, дитятко, ти ї віддай,
щоб не забули брати з неволі,
що я поліг за рідний край.

Мама згадує, що наша прабабуся Катерина любила співати пісню про дівчину, яка ніколи не стане нареченою у віночку, бо її чекає смерть:

Люба матусю, щодня і ночі
ту жовту косу чесала ти,
тепер по тюрмах щодня і ночі
ту жовту косу нищать кати.
Вже не побачиш віночка мого,
дружби до шлюбу не поведуть.
А ті прокляті мене замучать,
а де могила та й не скажуть.

А мені подобається весела і “бойова” пісня, яку співає мені мама, про молодих дівчат-українок, що разом із січовими стрільцями боронили наш край від ворогів:

Хто це там іде і перед веде?
Диво це — наші дівчата.
Личко, як мак, духом козак,
душа стрілецька завзята.
Не цілуйте їх — на війні це гріх,
краще вберіть їх вінками.
Слава тим дочкам, вірним козачкам
між січовими стрільцями.

Віночок, що освятили у церкві на Божого тіла, охороняє нашу оселю від біди, пошесті та зла. Тому наші предки здавна вішали віночки з чудодійного зілля над дверима та під образами. Як колись наші бабуні накурювали свої оселі святим зіллям, так і ми часто звертаємось до чудодійних віночків, щоб прогнати хворобу з хати чи тіла недужого. Мама каже, що це робиться тільки до сходу сонця, з молитвою і вірою.

“А ще зілля віночка, — повчає мене бабуся, — кидають до купелі немовлят, “щоб тіло міцніло і вроків не боялося”. Ти це, Оленко пам’ятай! Бо, як підростеш, то вже ти будеш Берегинею роду нашого. Пам’ятай і шануй традиції рідного народу, бо хто забуває минуле, той не вартий майбутнього!”

Я пам'ятаю науку бабусі і старанно повторюю:

Про це, юні друзі, повинні ви знати:
коричнева стрічка — земля наша мати.

Я хочу, аби ви усі зрозуміли:
ці жовті стрічки — наше сонечко миле.

Дві стрічки: зелена і темно-зелена —
це юність, краса... Це природи знамена.

Дві стрічки: блакитна і синя, темніша —
це небо і води. Хай будуть чистіші.

Оранжева стрічка — це хліб, паляниця,
це й колос достиглого жита, пшениця.

А ця, фіолетова, те означає,
що розум людський ще надій не втрачає.

Малинова стрічка, або малино́ва
про щедрість сказати своє хоче слово.

Багатство й достаток — рожева це стрічка.
Багатство пора вже нам мати за звичку.

Якщо ви в вінок стрічки білі вплели,
то треба, щоб душу свою берегли.

Перлини душі ви збирайте в намисто,
душа хай, як білі стрічки, буде чиста.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I	
Український віночок	4
Український віночок — дівочий оберіг	4
Символіка квітів та стрічок	5
Розділ II	
Вийся, віночку, гладко	10
Дівочі вінки	10
Від нечистої сили	10
Весільні вінки	11
Вінки з пташиного пір'я	12
Вінки-діадеми	13
Вінок кохання	14
Чернечий вінок	14
Вінок надії	15
Вінок розлуки	15
Клечальний вінок	15
Купальські віночки	16
Вікові віночки	16
Інші віночки	17
Віночок у календарних обрядах українців	18
Легенда	21
Розділ III	
Рослини-символи України в легендах, віршах, прислів'ях, приказках, загадках	23
Легенди	24
Загадки	42
Вірші про рослини	49
Купальські пісні-ігри	52
Народні прикмети	56
Народні повір'я	56
Народні порівняння	57
Прислів'я і приказки	60
Народна медицина	63
Розділ IV	
Вінок — оберіг українського народу	68

Навчальне видання

Серія «Інтерактивні форми роботи в позаурочний час»
заснована 2010 року

СТАНІСЛАВСЬКА Галина Петрівна

СИМВОЛИ УКРАЇНИ: ВІНОЧОК

Посібник для вчителя
1–4 класи

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактори *Ірина Рибницька, Оксана Базан*
Обкладинка *Володимира Басалиги*
Комп'ютерна верстка *Івана Бліща*
Технічний редактор *Оксана Чучук*

Підписано до друку 14.00.2012. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Bookman. Умовн. друк. арк. 4,65. Умовн. фарбо-відб. 4,65.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
publishing@budny.te.ua
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-1166-2

